

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.322

*В. П. Пшенічна,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, Донецький державний університет управління, м. Донецьк*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

*V. P. Pshenichna,
PhD in economy, associate professor of department of finances, Donetsk state University of management, Donetsk*

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN COAL INDUSTRY

У роботі досліджено та проаналізовано сучасний стан вугільної галузі України, окреслено перспективи її розвитку. Визначено проблемні питання та стратегічні напрями інноваційного розвитку вугільної промисловості, на основі проведеного PEST-аналізу, як інструменту, призначеного для виявлення політичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів зовнішнього середовища паливно-енергетичного комплексу України. Запропоновано механізми забезпечення інноваційного розвитку галузі та шляхи удосконалення державної інноваційної політики розвитку вугільної промисловості України.

The current state of Ukraine's coal industry were investigated and analyzed, the prospects for its development was outlined at the work. The issues and strategic directions of innovative development of the coal industry were identified on the basis of the PEST-analysis as a tool designed to identify the political, economic, social and technological aspects of the environment of the fuel and energy complex of Ukraine. The mechanisms of the innovation of the industry and ways of improvement innovation policy of the development of Ukrainian coal industry were proposed.

Ключові слова: *інновації, інноваційний розвиток, інноваційні інституції, державні механізми, вугільна промисловість.*

Keywords: *innovation, innovative development, innovative institutions, state mechanisms, coal industry.*

Постановка проблеми в загальному вигляді, зв'язок з науковими та практичними завданнями. Розвиток національної вугільної промисловості на інноваційній базі є одним з основних напрямів перетворення енергетичної галузі в сучасну економічно ефективну ланку національного господарства. Це питання актуалізується високим ступенем залежності національної економіки від імпорту паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до зменшення загального рівня конкурентоспроможності національної продукції, зростання навантаження на державний бюджет, збільшення негативного сальдо зовнішнь-торгівельного балансу, зменшення валютних резервів, як результат негативного впливу на стабільність та економічний розвиток держави. Саме тому на сучасному етапі необхідно дослідити та розробити інноваційні шляхи розвитку національного паливно-енергетичного комплексу України в цілому та його важливої складової – вугільної промисловості, саме вугілля, як енергоресурс виступає найвагомішим джерелом енергії. В Україні є значні запаси данної сировини, що забезпечують тривалу перспективу роботи вугільної промисловості, обґрунтовують і відповідну пріоритетність загальнодержавної політики щодо цієї галузі. Від стабільності вугільнодобувної промисловості залежать робота багатьох суміжних ланок національного господарства, а саме теплоенергетики, металургії, машинобудування та інших. Але на сучасному етапі вугільна промисловість виступає однією з найслабших складових економічної безпеки держави. За економічними, фінансовими, технічними та соціальними показниками вугільна промисловість перебуває у кризовому стані. Це характеризується несталим вуглевидобутком, фізичним зношенням основних фондів, значним відставанням від передбачених проектних реконструкції та технічного переоснащення термінів введення потужностей. Шахтний фонд знаходиться у вкрай застарілому стані. Створення умов та забезпечення сталого розвитку національної вугільної промисловості на основі інноваційного розвитку дозволить зміцнити стабільність національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невирішені частини питання, що досліджується. Питанням розвитку державної інноваційної політики України та загальним проблемам організації інноваційного розвитку вугільної промисловості присвячено праці багатьох українських вчених: Амоші О.І., Данилишина Б.М., Дарнопиха Г.Ю., Одолюка І.В., Патона Б.Є., Поважного О.С., Поважного С.Ф., Шовкалюка В. та ін. Але разом з цим інноваційний розвиток завжди характеризується високим рівнем динамізму та потребує постійного удосконалення державних методів та важелів регулювання інноваційним процесом, більш того на сучасному етапі зростає актуальність вирішення проблем у цьому напрямку та розробки стратегічних напрямів інноваційного розвитку вугільної промисловості, що пов'язано з проголошенням Україною курсу на інноваційний розвиток.

Загальна мета. Метою роботи є дослідження та аналіз сучасного стану вугільної галузі, виділення проблемних питань та стратегічних напрямів інноваційного розвитку вугільної промисловості, розробка механізмів забезпечення інноваційного розвитку галузі та пропозицій удосконалення державної інноваційної політики розвитку вугільної промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування отриманих наукових результатів. Сучасний стан вугільної галузі в Україні залишається незадовільним. Простежується падіння видобутку вугілля при одночасному прогнозуванні розвитку цих тенденцій у майбутньому. Для вугільних підприємств України характерним є низький технічний рівень видобутку вугілля, значна зношеність основних фондів (80–90%), нестача фінансових ресурсів на їх оновлення; незадовільне матеріально-технічне забезпечення [2, с.12-13].

Прогнозні запаси вугілля в Україні становлять 117,5 млрд. тонн, у тому числі 56,7 млрд. тонн – розвідані запаси, з них енергетичних марок – 39,3 млрд. тонн. Балансові запаси вугілля на діючих шахтах складають 8,7 млрд. тонн, з яких 6,5 млрд. тонн промислових, у тому числі майже 3,5 млрд. тонн, або 54% енергетичного [4]. Наведені данні свідчать про наявний потенціал галузі, а на сучасному етапі для стабілізації національної економіки України вирішення проблеми збільшення видобутку вугілля є принциповим, оскільки в паливно-енергетичному балансі країни домінує не вугілля, а природний газ і нафта, які імпортуються з Росії та інших країн, така залежність енергетики загрожує енергетичній безпеці країни. Разом з тим неможливо досягти кординального збільшення видобутку вугілля через недостатні обсяги капітальних вкладень у вугільну промисловість України, яка має найстаріший серед країн СНД шахтний фонд, а його прискорене старіння призведе до формування негативного балансу виробничих потужностей. Зниження їх обсягу набуло сталої тенденції, яка вже є катастрофічною. Майже 96% шахт вугледобувних підприємств понад 20 років працюють без реконструкції. Через повільну реструктуризацію галузі в експлуатації знаходиться значна кількість дрібних і середніх збиткових неперспективних шахт.

Для виявлення причин незадовільного стану галузі та подальшої розробки стратегічних напрямів її розвитку використовуємо метод PEST-аналізу, як інструмент, призначений для виявлення політичних (Policy), економічних (Economy), соціальних (Society) і технологічних (Technology) аспектів зовнішнього середовища, що впливають на розвиток вугільної промисловості України (табл.1) [5, 11].

Таблиця 1.
PEST-аналіз вугільної промисловості України

Політичні фактори	Економічні фактори
<ol style="list-style-type: none"> 1.Необхідність дотримання норм СОТ стосовно експорту-імпорту. 2.Недосконала законодавча та податкова база. 3.Надмірна політизація суспільства. 4. Відсутність системності у здійснюваних державною владою заходах щодо реалізації інноваційного потенціалу національної економіки на протязі всіх років незалежності України. 	<ol style="list-style-type: none"> 1.Високі темпи інфляції та нестабільний курс гривні. 2.Нестача обігових коштів у підприємств вугільної промисловості. 3.Низька рентабельність підприємств вугледобувної галузі. 4.Підвищення додаткового споживання електроенергії через значний фізичний знос гірничого обладнання. 4.Слабке залучення інвестицій в галузь. 5.Неефективне використання наявних фінансових та інвестиційних ресурсів для реалізації інноваційного розвитку. 6.Низький платоспроможний попит внутрішнього ринку.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
<ol style="list-style-type: none"> 1.Зниження привабливості праці на підприємствах вугільної промисловості, через високий рівень небезпеки для життя та здоров'я працівників. 2. Зменшення кількості молодих фахівців в інженерно-видобувній галузі. 3. Значний розрив між рівнем заробітної плати та рівнем потреб працівників, враховуючи фактор небезпеки праці. 4. Недооцінка ролі розвитку вугледобувної промисловості для економічної захищеності населення міст де шахти є містоутворюючими підприємствами. 5. Низька престижність праці у виробничій сфері. 	<ol style="list-style-type: none"> 1.Незначна інноваційна активність підприємств вугільної промисловості. 2.Незначний рівень впровадження новітніх технологій. 3.Значний фізичний знос гірничого обладнання та подовження терміну експлуатації діючого обладнання, яке вичерпало свій ресурс, замалий відсоток капіталовкладень у оновлення основних засобів. 4.Відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери.

Для досягнення кардинального відновлення фізично зношених і морально застарілих основних фондів, технічного переозброєння вугільної промисловості, реструктуризації шахтного фонду, необхідно розробити стратегічні напрямки інноваційної діяльності як на кожному підприємстві вугільної галузі, так і на рівні держави, а саме розробити інноваційну політику та інноваційну стратегію й створити науково-технічних передумови для комплексного техніко-технологічного оновлення вугільного виробництва.

В Україні вже існують позитивні зрушення в цьому напрямку які відображені у відповідних урядових актах [4, 6, 9], зокрема, Енергетичною стратегією України до 2030 р. та проектом Державної цільової економічної програми «Українське вугілля» на 2010—2015 рр., за якими потрібно здійснити технічне переоснащення перспективних шахт новим високопродуктивним і надійним устаткуванням, ресурс якого у 2—3 рази має перевищувати нинішній.

Враховуючи вище наведені статистичні данні та аналіз існуючих проблем стану та розвитку вугільної галузі можливо виділити головні стратегічні напрями інноваційного розвитку вугільної промисловості в Україні:

адаптація вугледобувних підприємств до ринкових умов господарювання та створення дієвих правових умов для залучення недержавних інвестицій у розвиток галузі;

раціональне використання надр за рахунок докорінного технологічного оновлення виробництва;

на базі створення ринкових умов та підвищення економічної самостійності шахт при участі держави покращити фінансові можливості реконструкції шахт;

структурні перетворення у галузі за рахунок чіткого розмежування функцій між суб'єктами управління на всіх ієрархічних рівнях;

впровадження наукової складової та нарощення і ефективне використання ресурсного забезпечення інноваційного розвитку національної економіки, насамперед інвестиційних ресурсів.

Для реалізації стратегічних напрямів інноваційного розвитку вугільної галузі України в зазначених площинах необхідно побудувати досконалий механізм державної політики інноваційного розвитку. До складу цього механізму будуть входити економічні, адміністративні, фінансові механізми, методи законодавчо-нормативного регулювання та модель інноваційного розвитку. Ефективність впровадження зазначених методів та механізмів багато в чому залежить від фінансового забезпечення інновацій на фоні загального дефіциту фінансових ресурсів, тому до складу механізму доцільно включити важель створення інвестиційних інституцій інноваційного розвитку. Загальне інституціональне середовище та механізми забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості України представлено на рис.1.

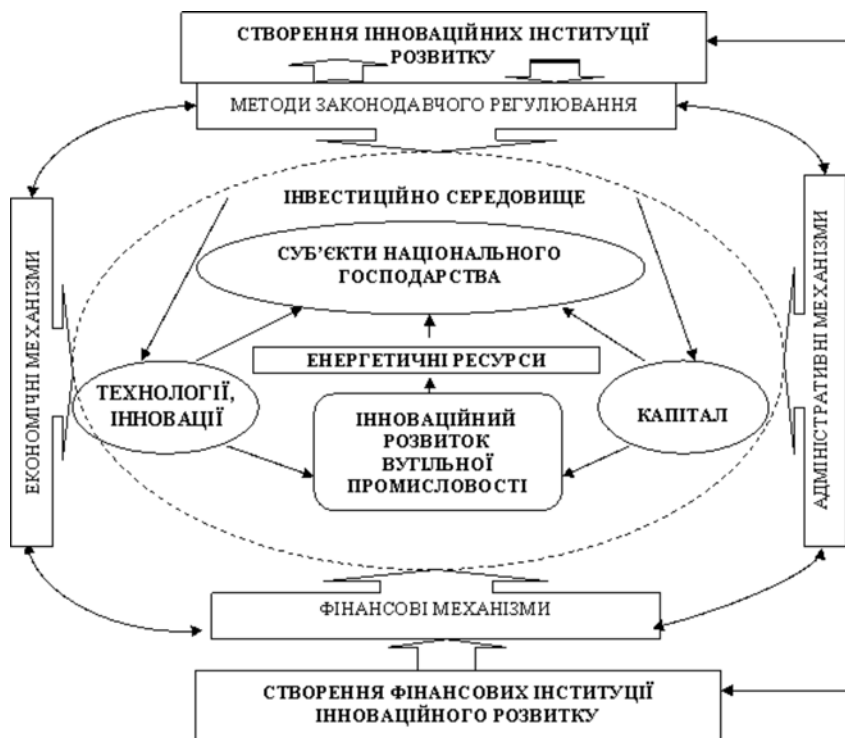

Рис. 1. Механізми забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості України

Інноваційна діяльність у вугільній галузі має бути орієнтованою на формування економічних умов для розвитку вугледобувних підприємств; створення конкурентного вугільного ринку, покращання їх фінансового стану, докорінну зміну технічного рівня вугільного виробництва, оснащення підприємств технікою нового покоління з використанням новітніх технологій, спрямованих на виробництво високоякісної вугільної продукції, на використання в межах існуючих енерготехнологічних і вугільно-металургійних комплексів, а також і можливого експорту.

Висновки та перспективи подальших розробок. Вугільна галузь залишається національним пріоритетом в економіці України, а її економічна ефективність та стабільний динамічний розвиток пов'язані з формуванням ефективної інноваційної політики. Для подальшого інноваційного розвитку галузі необхідно розробити й впровадити систему заходів підвищення ринкової конкурентоспроможності вугільної продукції, впровадити новітні науково-технологічні розробки вітчизняної науки у виробництво наукоємної продукції, що виробляється на спільних підприємствах паливно-енергетичного комплексу з залученням іноземних фахівців, збільшити залучення приватного капіталу в діяльність суб'єктів вугільної галузі.

Література.

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. - №6. – С.28-32.
2. Вареник Е.А. Концепція інноваційного розвитку угольної отрасли на основе кластеризации / Е.А. Вареник, Лазебник Р.М. // Уголь Украины. – 2010. - № 6. – С.12-14.
3. Дарнопих Г.Ю. Паливно-енергетичний комплекс України в умовах глобалізації / Г.Ю. Дарнопих// Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. - № 2 (5). – С.19-30.
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 145-р. [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
5. Ковалик Л. Н. Потенціал інноваційного розвитку економіки / Л. Н. Ковалик // Фінанси України. – 2010. – №3. – С. 17-26.
6. Концепція реформування вугільної галузі: Схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 14 травня 2008 року № 737-р // Офіційний вісник України. — 2008. — № 47. — 1244 с.
7. Одотюк І.В. Сучасна інноваційна політика України: передумови, основні підходи та напрямки реформування / І.В. Одотюк, О.М. Фашевська, С.М. Щегель // Вісник НАН України. – 2012. - № 7. – С.32-35.
8. Сафонов Ю.М. Принципи державної інноваційної політики / Ю.М. Сафонов //Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), 1(52) 2011. – С.81-87.
9. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. №389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389-2011-%EF>.
10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєва, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 632 с.
11. Харламова Г. О. Вплив інвестицій на економічне зростання / Г. О. Харламова // Фінанси України. – 2008. – №3. – С. 57– 64.

References.

1. Amosha, O. (2005), "The innovative way of development of Ukraine: problems and solutions", *Economist*, vol. 6, pp. 28-32.
2. Varenik, E.A. and Lazebnyk, R.M. (2010) "The concept of the innovative development of the industry coal based clustering", *Uhol' Ukrainy*, vol. 6, pp.12-14.
3. Darnopykh, H.Yu. (2011), "Fuel and Energy Complex of Ukraine in the context of globalization", *Visnyk Natsional'noi iurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, vol. 2, pp. 19-30.
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), "Energy Strategy of Ukraine till 2030", available at: <http://www.kmu.gov.ua> (Accessed 15 March 2006).
5. Kovalyk, L.N. (2010), "The potential of innovative economic development", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 17-26.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), "The concept of reforming the coal industry", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 47, p. 1244.
7. Odotiuk, I.V. Fashevska, O.M. and Schehel, S.M. (2012), "Modern innovation policy of Ukraine: background, main approaches and directions for reform", *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 7, pp. 32-35.
8. Safonov, Yu.M (2011), "The principles of innovation policy", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo)*, vol. 1(52), pp. 81-87.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), "The program of investment and innovation activity in Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 2 February 2011).
10. Androschuk, H.O. Zhyliaieva, I.B. Chyzhevskiy, B.H. Shevchenko, M.M. (2009), *Stratehiia innovatsijnoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsijnnykh vyklykiv* [The strategy of innovative development of Ukraine for 2010-2020 in globalization challenges], Parlaments'ke vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine.
11. Kharlamova, H.O. (2008), "Impact of investment on economic growth Vplyv investytsij na ekonomichne zrostantia", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp.57– 64.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"